

Komunikacja
w spektrum
zaburzeń
autystycznych

Edyta Pietrzak

Komunikacja w spektrum zaburzeń autystycznych

Broszura przygotowana w ramach projektu
„Kompetentny Opiekun - pomóż sobie i innym”

Autorka: Edyta Pietrzak

Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami im. Hansa Aspergera

Warszawa 2017

Mazowsze.

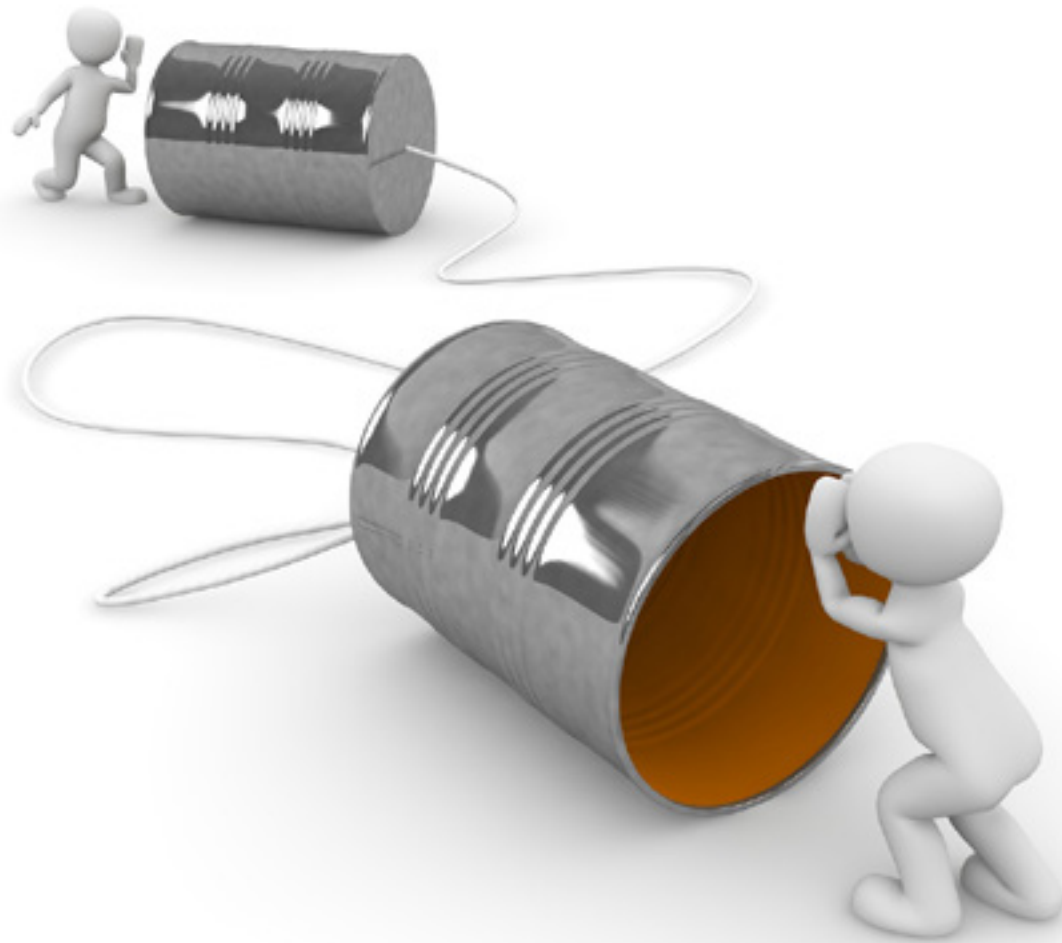
serce Polski

Zadanie jest współfinansowane ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

KOMUNIKOWANIE SIĘ- WAŻNA UMIEJĘTNOŚĆ

Komunikacja międzyludzka polega na **wymianie informacji pomiędzy nadawcą a odbiorcą**, na wysyłaniu komunikatów i odbieraniu ich.

NADAWCA ⇒ przekaz ⇒ ODBIORCA

Komunikacja dzieli się na werbalną (gdzie nośnikiem informacji jest słowo) i niewerbalną (pozasłowną).

Za pomocą aktu komunikacji ludzie przekazują sobie:

- fakty
- opinie
- oczekiwania
- potrzeby
- uczucia
- wartości

Właściwa komunikacja to podstawa życia społecznego.

Komunikowanie się z innymi jest nam potrzebne na co dzień w każdej sferze naszego funkcjonowania - zarówno w kontaktach towarzyskich jak i zawodowych, w relacjach rodzinnych, rówieśniczych, sąsiedzkich, podczas codziennych aktywności, jak chociażby kupowanie, załatwianie spraw urzędowych, wyrażanie siebie, opisywanie zdarzeń.

Nieskuteczne porozumiewanie się powoduje ograniczenia w relacjach społecznych, niewłaściwe pełnienie ról społecznych a także problemy w codziennym funkcjonowaniu.

Deficyty w sferze komunikowania się są jednym z kryteriów diagnostycznych zaburzeń ze spektrum autyzmu, dlatego terapia logopedyczna powinna być jedną z głównych i niezbędnych terapii dzieci z autyzmem i zespołem Aspergera.

Wydawać by się mogło, że osoby z ZA posiadające wysoką sprawność językową i często bardzo bogate słownictwo (zwłaszcza z obszarów stanowiących ich specyficzne zainteresowania), wypowiadające się fachowo i górnolotnie na swoje ulubione tematy, nie mają problemów z komunikacją. Należy jednak wyjaśnić, że mówienie nie jest równoznaczne z komunikowaniem się.

Komunikacja oparta na dialogu polega na wzajemnej relacji, na wysyłaniu celowych i odpowiednich komunikatów do odbiorcy, następnie na odbieraniu informacji zwrotnych i ustosunkowaniu się do nich.

Osoby z ZA mają duży problem z naprzemiennością wypowiedzi, z odnoszeniem się do wypowiedzi innych oraz z dostosowaniem stylu wypowiedzi do rozmówcy. Z powodu deficytów teorii umysłu, powodujących trudności z odczytywaniem emocji, pragnień, intencji oraz przekonań innych ludzi, osoby z ZA mogą nie zdawać sobie sprawy, że popełniają gafy lub się kompromitują, a ich komentarze, czy pytania są odbierane jako niestosowne.

KOMUNIKACJA WERBALNA I NIEWERBALNA

Nadawanie i odbieranie komunikatów następuje w sposób werbalny i pozawerbalny.

Aż 70% informacji uzyskujemy z przekazów niewerbalnych.

Do komunikacji niewerbalnej zalicza się:

- mimikę (np. uśmiech, grymas, podniesione brwi, uniesione skrzydełka nosa, zmarszczone czoło, otwarte usta, opuszczony kącik ust, przymrużone oczy)
- gesty
- postawę ciała (np. przygarbiona, wyprostowana, sztywna, rozluźniona, swobodna)
- prozodię mowy (to, jak mówimy – wysokość głosu, natężenie, barwa, tempo wypowiedzi, wyrazistość, intonacja, emocjonalne zabarwienie mowy, akcent)
- dystans fizyczny (odległość od rozmówcy)
- kontakt wzrokowy (unikanie, zbyt duży lub zbyt mały kontakt wzrokowy, pojedyncze spojrzenia, mruganie, intensywne wpatrywanie się)
- ruchy ciała w formie komunikatów (nachylenie się, odsuwanie, odwracanie, wzruszanie ramionami)
- dotyk (głaskanie, klepięcie, przytrzymywanie)
- wygląd (twarz, włosy, tusza, ubranie i jego styl oraz kolorystyka, makijaż, kobiecość/męskość)
- dźwięki paralingwistyczne (płacz, wzdychanie, odchrząkiwanie,

AŻ
70%
INFORMACJI
UZYSKUJEMY
Z PRZEKAZÓW
NIEWERBALNYCH

śmiech, cmokanie)

- zachowanie (błaznowanie, powaga, powolność)
- organizację otoczenia fizycznego (umeblowanie, preferowany styl urządzenia wnętrz, porządek, ilość i rodzaj przedmiotów w najbliższym otoczeniu np. na biurku)
- akcesoria (bizuteria, torebka, okulary, samochód)
- zapach (naturalny, ale też perfumy, środki czystości)

FUNKCJE ZACHOWAŃ NIEWERBALNYCH W KOMUNIKACJI MIĘDZYLUDZKIEJ (W.Głodowski)

- informacyjna (płeć, wiek, status społeczny, pochodzenie, wykształcenie, samoocena, cechy charakteru i temperamentu, intencje)
- wspieranie przekazów werbalnych
- wyrażanie postaw i emocji
- definiowanie relacji
- kształtowanie i kierowanie wrażeniami

Osoby z zespołem Aspergera i autyzmem mają problemy z nadawaniem i odbieraniem komunikatów zarówno werbalnych, jak i niewerbalnych.

Odbiór sygnałów przekazywanych drogą niewerbalną jest u nich mocno ograniczony. **Nie korzystają więc w pełni z bogactwa informacji, jakie płyną tym kanałem komunikacji** i są odbierane oraz odczytywane przez osoby neurotypowe w sposób świadomy i podświadomy.

CHARAKTERYSTYKA MOWY W ZESPOLE ASPERGERA I HFA (HIGH FUNCTIONAL AUTISM – AUTYZM WYSOKOFUNKCJONUJĄCY)

MOWA WERBALNA:

- Brak istotnych opóźnień w rozwoju mowy oraz regresów mowy - w HFA mowa pojawia się z opóźnieniem lub może nie zaistnieć wcale.
- Wypowiedzi w dużej części dotyczą ulubionych tematów (komunikacja, określony dział historii, gatunki drzew, rodzaje zbóż, kosmos, telefony komórkowe) i są często powtarzane, stanowią przeważającą część wszystkich wypowiedzi - w autyzmie szczególne zainteresowania nie obejmują aż tak obszernych dziedzin wiedzy.
- Monologi na powtarzające się tematy, bez względu na poziom zainteresowania rozmówcy.
- Posługiwanie się językiem formalnym, pedantycznym, encyklopedycznym- to w ZA.
- Stosowanie tzw. „kalek słownych”- gotowych wypowiedzi zaczerpniętych z książek, filmów, komiksów, gier komputerowych, reklam.
- Podawanie informacji lub uzyskiwanie ich, zamiast dwustronnej konwersacji.
- Problemy z naprzemiennością wypowiedzi i odnoszeniem się do wypowiedzi rozmówcy, podtrzymywaniem rozmowy, rozpoczynaniem i kończeniem konwersacji.
- Brak umiejętności dostosowania stylu wypowiedzi w zależności od osoby i okoliczności- zwykle używanie jednego rodzaju stylu

- wypowiedzi np. swobodnego zarówno do dzieci, jak i dorosłych
- Czynienie niestosownych komentarzy lub zadawanie kłopotliwych pytań – *Dlaczego pani ma tyle zmarszczek?*
  - Dosłowne rozumienie mowy (przeñośni, zwrotów potocznych, przysłów, związków frazeologicznych, dwuznaczności, żartów) - np. „zapłacić za coś z góry” jest rozumiane jako wejście gdzieś wysoko i podanie z góry pieniędzy, a określenie „czerwony jak burak” nasuwa dosłowne skojarzenie człowieka z twarzą z buraka.
  - Problemy z rozróżnianiem istotnych i mniej istotnych elementów wypowiedzi (zarówno swoich, jak i innych) - stąd trudności w zapamiętaniu i precyzyjnym przekazaniu rodzicom ustnego polecenia pracy domowej lub ważnych informacji.
  - Trudności z rozumieniem wieloetapowych poleceń słownych.
  - Budowanie chaotycznych wypowiedzi słownych (bez odpowiedniej kompozycji, następstwa logicznego lub czasowego).
  - Trudności w zrozumiałym i klarownym przekazywaniu informacji innym.
  - Wybiórcze zaburzenia w rozumieniu pojęć, zwłaszcza abstrakcyjnych (zaufanie, wdzięczność, sprawiedliwość).
  - Często nieprawidłowa prozodia mowy (szczególnie tempo, wysokość głosu, brak zabarwienia emocjonalnego, mowa monotonna lub skandowana).
  - Wybiórcze problemy gramatyczne i składniowe (zaimki, przysłówki, przyimki, szyk zdania).

MOWA NIEWERBALNA

- Nieprawidłowości w kontakcie wzrokowym (unikanie patrzenia w oczy, przelotny kontakt wzrokowy lub zbyt intensywny kontakt wzrokowy, mówienie **w kierunku**, a nie **do** rozmówcy).
- Zbyt mały dystans fizyczny (przysuwanie się, opieranie, dotykanie rozmówcy) lub zbyt duży dystans fizyczny (odsuwanie się, odwracanie od rozmówcy, stawanie do niego bokiem).
- Niedostateczne korzystanie z informacji płynących z przekazu niewerbalnego (trudności z rozpoznawaniem twarzy osób, wieku, płci, intencji, postaw, uczuć).
- Brak, niezdarna, przesadna lub nieadekwatna do treści słów gestykulacja.
- Brak lub słabe rozumienie gestów, mimiki twarzy, ruchów i pozycji ciała w formie komunikatów.

TERAPIA LOGOPEDYCZNA DZIECI Z ZESPOŁEM ASPERGERA I WYSOKOFUNKCJONUJĄCYM AUTYZMEM

Dzieci dotknięte zespołem Aspergera i autyzmem powinny być **objęte opieką logopedyczną od najmłodszych lat**, a główny nacisk należy położyć na **rozwijanie funkcji komunikacyjnej języka**, aby **zwiększyć społeczne kompetencje dziecka**.

Terapia komunikacji powinna rozwijać się wraz z dzieckiem i nadążać za wymaganiami, jakie niesie ze sobą uczestniczenie w życiu społecznym danej grupy wiekowej.

Punktem wyjścia terapii logopedycznej musi być szczegółowa pisemna ocena komunikacji werbalnej i niewerbalnej dokonana przez logopedę (na przykład na podstawie opisanej powyżej charakterystyki mowy u osób z ZA) i sporządzenie wskazówek do pracy logopedycznej oraz opracowanie programu terapii.

Terapię komunikacji najlepiej poprowadzi logopeda, ale **wspierać ją muszą na co dzień także rodzice i nauczyciele**, którzy zapoznani zostaną ze wskazówkami do pracy logopedycznej i zaleceniami. **Ważne jest bowiem stwarzanie okoliczności do wykorzystania poznanych zwrotów i umiejętności w praktyce** (np. kupowanie, pożyczanie, prośenie o pomoc, stosowanie różnych stylów wypowiedzi w zależności od osoby i sytuacji).

Korzystne jest, jeśli oprócz zajęć indywidualnych, odbywać się będą także zajęcia w parach, aby dziecko z ZA miało okazję przećwiczyć zdobyte umiejętności.

W szkole terapia komunikacji dla ucznia z ZA i autyzmem powinna być włączona w program zajęć rewalidacyjnych, jak również może być realizowana w ramach zajęć z pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

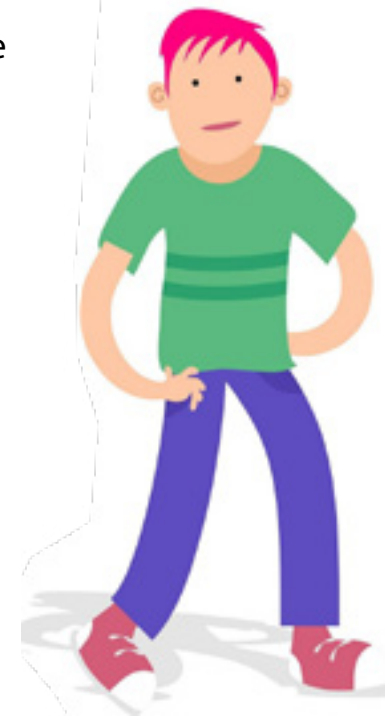
OBSZARY WYMAGAJĄCE STYMULACJI I TERAPII LOGOPEDYCZNEJ U OSÓB Z ZESPOŁEM ASPERGERA I WYSOKOFUNKCJONUJĄCYM AUTYZMEM

- Dialog – naprzemiennosc wypowiedzi (według napisanego lub narysowanego schematu), kształcenie umiejętności ustosunkowania się do wypowiedzi rozmówcy, poznanie i przeciwiczenie repertuaru zwrotów służących inicjowaniu, podtrzymywaniu i kończeniu rozmowy, włączaniu się do zabawy i odchodzeniu od grupy dzieci.
- Ograniczanie wypowiedzi na ulubione tematy – odczytywanie sygnałów świadczących o braku zainteresowania rozmówcy, ustalenie zasad rozmów na ulubione tematy.
- Słuchanie innych i korzystanie z uzyskanych informacji (np. rysowanie wg instrukcji słownej), odróżnianie rzeczy ważnych od mniej istotnych.

- Wzbogacanie słownika biernego i czynnego w zakresie przymiotników i przysłówków.
- Określanie cech, opis, charakterystyka – wykorzystywanie przymiotników i przysłówków w celu określania cech ludzi i rzeczy.
- Tworzenie wypowiedzi o przejrzystej kompozycji (wstęp, rozwinięcie, zakończenie), poznanie i przeciwiczenie zwrotów rozpoczynających i kończących wypowiedź oraz zwrotów porządkujących wypowiedź (najpierw, na początku, następnie, potem, kolejna rzecz, itd.).

- Spójność wypowiedzi – tworzenie wypowiedzi na dany temat bez odbiegania od niego i wprowadzania nowych wątków, wprowadzenie słownictwa służącego osiągnięciu spójności wypowiedzi (poza tym, oprócz tego, ponieważ, dlatego, itd.).
- Nazywanie własnych uczuć, przeżyć, przekonań, preferencji, planów, opowiadanie o snach, marzeniach - zachęcanie i stwarzanie atmosfery do takich wypowiedzi.
- Autoprezentacja - mówienie o sobie, swoim wyglądzie, cechach, preferencjach, zaletach i wadach.
- Różnicowanie stylu wypowiedzi (np. swobodny, oficjalny, żartobliwy, ironiczny, reporterski, publicystyczny, naukowy, artystyczny itd.) w zależności od osoby (dorosły nieznajomy, znajomy, rówieśnik) oraz sytuacji (sprawy urzędowe, rozmowa ze znajomymi dorosłymi, z nieznajomymi rówieśnikami) - praca np. techniką „krąg przyjaciół”.
- W ramach ćwiczenia różnych stylów wypowiedzi u nastolatków - położenie szczególnego nacisku na slang młodzieżowy - nauczenie dziecka aktualnie obowiązujących zwrotów młodzieżowych, skrótów, gestów, min i ćwiczenie ich w scenkach, w codziennych rozmowach z zaznaczeniem, że w ten sposób można się porozumiewać z rówieśnikami, ale już nie z dorosłymi. Nauczenie i przeciwiczenie sposobów radzenia sobie z zaczepkami rówieśników (sposoby i zwroty te muszą być skuteczne, akceptowane przez normy społeczne, ale też nie odbiegać od standardów obowiązujących w grupie nastolatków - więc zamiast: „nie rób mi krzywdy”, lepiej użyć zwrotu: „spadaj”).

- Omówienie i przećwiczenie (komiksy, scenki) tematów na rozmowy z rówieśnikami (z kolegami, koleżankami, rówieśnikami, młodszymi, starszymi itd.), zapoznanie z różnymi rolami granymi w życiu społecznym - np. gospodarza podczas przyjmowania w domu gościa rówieśnika, gościa w czyimś domu, troskliwego wnuka itd. (omówienie obowiązków przypisanych do tej roli, oczekiwań, uczuć i możliwych zachowań innej osoby wchodzącej w daną relację, odpowiednich zwrotów, które należy zastosować).
- Nauka negocjowania, argumentowania swojego stanowiska, zgłaszania potrzeb, asertywnego odmawiania.
- Eliminowanie tzw. „pustych zwrotów” (fajny, dobrze, super) i zastępowanie ich bardziej precyzyjnymi określeniami.
- Rozumienie przenośni, przysłów, powiedzonek, dwuznaczności - tłumaczenie ich znaczenia, zachęcanie do ich używania
- Rozumienie wypowiedzi żartobliwych, ironicznych - tłumaczenie, co i dlaczego jest śmieszne, co jest powiedziane poważnie, a co żartem (korzystanie ze wskazówek płynących z mimiki, intonacji).
- Rozumienie poleceń złożonych poprzez stopniowy trening.
- Rozumienie zadań z treścią - przy pomocy środków wizualnych (rysunki, wykresy).
- Rozumienie pojęć abstrakcyjnych, ogólnych i definiowanie ich początkowo poprzez konkretne przykłady.
- Używanie zwrotów osobowych (proszę pani/pana, imion w wołaczku lub mianowniku).
- Komunikacja niewerbalna - pokazywanie na konkretnych przykładach, jakie elementy składają się na wygląd człowieka (wiek, płeć, wzrost, tusza, kolor i długość włosów, kolor oczu, ubiór, postawa ciała, gadżety) - można tu wykorzystać zdjęcia

z gazet, postaci z filmów lub prawdziwego życia.

- Kształcenie umiejętności kategoryzacji osób (chłopiec, dziewczynka, pan, pani, dzidzius, rówieśnik, nastolatek - duży chłopiec, duża dziewczynka, znajomy, nieznajomy, młody, stary itd.), zwracanie uwagi, jakie cechy określają przynależność do danej kategorii - posługiwanie się zdjęciami z gazet, rysunkami, grammi typu „Zgadnij, kto to?”, przykładami z filmów, z obserwacji ludzi, sporządzanie portretów pamięciowych, „listów gończych”.
- Pokazywanie na konkretnych przykładach, jak wygląd człowieka (wiek, płeć, schludność, elegancja, postawa, ubiór, gadżety, zapach) wpływa na jego odbiór przez innych.
- Gestykulacja – rozszerzanie repertuaru gestów, kształcenie umiejętności rozumienia gestów oraz złożonych komunikatów zbudowanych z kilku gestów (np. zabawa w kalambury - pokazywanie gestami i odgadywanie tytułów filmów, książek, powiedzonek, przysłów).
- Kontakt wzrokowy - zachęcanie do patrzenia na rozmówcę lub eliminowanie zbyt intensywnego kontaktu wzrokowego.

- Dystans fizyczny - regulowanie go w zależności od sytuacji, osób, stopnia zażyłości (kogo można dotykać, a kogo nie, kogo można klepnąć po ramieniu, komu i jak podać rękę, jak blisko należy siadać, stać obok rozmówcy) - praca techniką „krąg przyjaciół”.
- Mimika - odczytywanie komunikatów (nastrój, intencje, zainteresowanie, emocje) płynących z mimiki innych ludzi.
- Wysyłanie komunikatów za pomocą własnej mimiki, gestów i ruchów ciała - ćwiczenie tej umiejętności przed lustrem, w scenkach.
- Ekspresja mowy – ćwiczenia wyrażania uczuć za pomocą różnych sposobów, mówienie np. smutno, wesoło, ze złością, z niedowierzaniem, używanie siły głosu, tempa mowy, wysokości głosu, zróżnicowanej melodii jako środków ekspresji wypowiedzi.

PRZYGOTOWANIE MIEJSCA DO TERAPII LOGOPEDYCZNEJ

Dzieci z zespołem Aspergera i autyzmem mają zwykle zaburzenia integracji sensorycznej, ich zmysły są często nadwrażliwe, dlatego należy pamiętać o takim zorganizowaniu sali do terapii logopedycznej, aby **nie przeładować dziecka nadmiarem bodźców**. Kolorowe ozdoby na ścianach, zabawki stojące na otwartych półkach, ostre światło jarzeniówek z pewnością będą rozpraszać dziecko i przeszkadzać w skupieniu się na zadaniu. Podobnie działać mogą też dźwięki (takie jak hałas zza okna, dzwonek, szuranie krzesła czy tykanie zegara) lub zapachy (nowego dywanu, kleju, perfum).

Pokój do zajęć logopedycznych powinien być zatem cichy, bez zbędnych ozdób, z pomocami dydaktycznymi ukrytymi w szafkach, najlepiej oddalony od głośnych miejsc, takich jak stołówka lub sala gimnastyczna.

Lustro, stanowiące niezbędne wyposażenie gabinetu logopedycznego, będzie przydatne w terapii dzieci z ZA, ponieważ umożliwi dziecku obserwowanie własnej mimiki twarzy oraz gestów, ale należy też prowadzić zajęcia „twarzą w twarz” zarówno w pozycji siedzącej, jak i stojącej, aby stwarzać warunki naturalnej komunikacji i regulować dystans fizyczny, ustawienie ciała, kontakt wzrokowy.

POMOCE DYDAKTYCZNE

Osoby z zaburzeniami z autystycznego spektrum skuteczniej się uczą, zapamiętują i lepiej skupiają uwagę, jeśli komunikat werbalny wspierany jest przekazem wizualnym. W terapii logopedycznej powinno się więc stosować liczne pomoce dydaktyczne, środki wizualne i metody aktywizujące:

- Karty pracy - formatu A4 z uwagi na częste problemy grafomotoryczne i trudności z pisaniem, mieszczaniem się w liniaturze i rysowaniem małych elementów.
- Rysunki, zdjęcia, schematy, wykresy, osie czasu, mapy, plany.
- Konkretny przedmioty, eksponaty, figurki (np. do ćwiczeń kategoryzacyjnych).
- Kostki z obrazkami do tworzenia własnych historyjek.
- Książki (na temat mowy ciała, zasad savoir - vivre, zbiór przysłów), albumy, tablice poglądowe, atlasy.

- Komiksy - schematyczne rysunki ludzi z wypełnionymi na wzór, a potem pustymi „dymkami” do uzupełniania.
- Samodzielnie rysowane gry planszowe z zadaniami wymagającymi interakcji (np. zadanie pytania i uzyskanie informacji od współgracza) lub wykonania polecenia (np. przekazanie komunikatu za pomocą gestów lub wyjaśnienie znaczenia danego słowa).
- Gotowe gry edukacyjne np. „Palce w pralce” - wspomagająca naukę gestów.
- Historyjki społeczne (krótkie opowiadania wyjaśniające sytuacje społeczne i sposoby właściwego zachowania się) - korzystanie z gotowych historyjek, tworzenie własnych.
- Wycinanie z gazet sylwetek osób i rozpoznawanie emocji z ich twarzy i kontekstu sytuacyjnego, wykonywanie „albumu emocji”.
- Kalambury - pokazywanie za pomocą gestów i mimiki danego słowa czy powiedzenia.
- Oglądanie fragmentów filmów, zatrzymywanie ich i analizowanie emocji bohaterów,
- Oglądanie scenek z filmów bez głosu i zgadywanie, co mówią postaci, uzupełnianie dialogów (ćwiczenie użycia zwrotów rozpoczynających lub kończących wypowiedź, zwrotów grzecznościowych).
- Odgrywanie scenek, trening zachowań i zwrotów przydatnych w relacjach z ludźmi (kupowanie, pożyczanie, prośenie o pomoc, radzenie sobie z krytyką), wcielanie się w różne role w celu ćwiczenia różnych stylów wypowiedzi (oficjalny, swobodny, reporterski, ironiczny itd.).
- Nagrywanie scenek z udziałem dziecka kamerą, a następnie analizowanie zachowań i korygowanie ich (videotrening komunikacji).

CO JEST WAŻNE W PRACY Z DZIECKIEM Z ZESPOŁEM ASPERGERA I HFA

- **Osoby te mają małą adaptację do zmian i powinny być o nich wcześniej informowane** - zmiana, nawet pozytywna (np. teatryk lub koncert muzyczny zamiast zajęć logopedycznych) może wywołać dezorganizację zachowania.
- **Dzieci z ZA i HFA mogą nie przekazać rodzicom ważnych informacji** - lepiej zapisać je w zeszycie logopedycznym lub specjalnym zeszycie do informacji.
- **Bardzo dobrą i skuteczną metodą motywowania dziecka z ZA jest nagradzanie i system żetonowy** (najlepiej opracowany w porozumieniu i ze wsparciem rodziców).
- **Osoby z ZA są szczere (aż do bólu)** – nie należy brać do siebie ich komentarzy, które nie są nastawione na sprawienie przykrości, ale informują raczej o ich stanach emocjonalnych, potrzebach i świadczą o wnikliwej obserwacji. Zawsze jednak trzeba dać sygnał, jakie emocje wywołują te komentarze (zawstydzenie, zażenowanie, przykrość).
- **Należy się liczyć, że osoby ze spektrum autyzmu nie okażą wdzięczności, nie dadzą relacji zwrotnej, że zajęcia były ciekawe czy przydatne, najbardziej będą się cieszyły z przerwy i zakończenia zajęć** - to trudne dla terapeuty, ale trzeba pamiętać, że wiedza i umiejętności, w jakie wyposażamy dziecko są dla niego niezwykle cenne i przydadzą się mu w chwili obecnej, ale także staną się jego bogactwem, do którego sięgnie w przyszłości.

JAK ROZMAWIAĆ Z OSOBAMI Z ZABURZENIAMI AUTYSTYCZNYMI?

- Mów **patrzając w oczy** rozmówcy, ściągnij go wzrokiem.
- Skieruj twarz i sylwetkę w jego stronę.
- Proś dziecko, aby **było zwrócone do Ciebie przodem**.
- Ucz je, aby **patrzyło na Ciebie**, najlepiej na twarz, a jeszcze lepiej w oczy.
- **Stosuj zgodne komunikaty werbalne i niewerbalne** - jeśli mówisz do dziecka: „*przestań mnie kopać*”, to postaraj się, by Twoja mina była przy tym poważna, stanowcza, a postawa ciała sugerowała, że nie masz ochoty na kontakt, dopóki dziecko nie przestanie np. odsunąć się, przerwij zabawę.
- **Formułuj komunikaty pozytywne** - mów, co dziecko ma zrobić, a nie to, czego ma nie robić, czyli zamiast powtarzać „*nie skacz po kanapie*” powiedz: „*kanapa służy do siedzenia*” lub „*skacz po podłodze*”, zamiast: „*nie biegnij*” powiedz: „*idź powoli*”.
- **Mów o konkretach** - jeśli zależy Ci, by dziecko posprzątało w swoim pokoju, powiedz mu szczegółowo, czego oczekujesz np. „*wrzucić wszystkie klocki do pudełka, a misie posadzić na półeczce*”. Podobnie w przypadku oczekiwania - „*bądź grzeczny*” - uokretnij, co to znaczy i jakich zachowań oczekujesz.
- **Jasno formułuj swoje oczekiwania** - osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu nie czytają między wierszami, mają duże trudności, żeby domyślić się, co czują lub myślą inne osoby, jakie mają intencje i potrzeby (spowodowane jest to deficytami w zakresie teorii umysłu).
- **Dawaj krótkie, proste komunikaty werbalne.**
- **Rób przerwy** pomiędzy wypowiedzianymi zdaniami, aby dać

dziecku **czas na ich przetworzenie**.

- **Dziel dłuższe lub wielostopniowe polecenia na części.**
- Pamiętaj, że niektóre osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu **potrzebują dokładnej instrukcji wykonania czynności** lub zadania, pomocne będzie więc przygotowanie szczegółowego schematu postępowania, najlepiej w formie pisemnej (regulamin, instrukcja).
- **Upewnij się, czy zrozumiałeś**, co powiedziało dziecko, poprzez korzystanie z parafrazy – czyli powtarzaj własnymi słowami, to co oznajmił rozmówca. W ten sposób porządkujesz też wypowiedź dziecka.
- Stosuj technikę **odzwierciedlania** - nazywaj uczucia dziecka np. „*poczułeś się zazdrosny*”, „*to musiało cię zezłościć*”. W ten sposób uczysz dziecko identyfikowania własnych emocji.
- Dawaj relację zwrotną, jaką reakcją emocjonalną wywołała w Tobie wypowiedź dziecka np: „*poczułam się osmieszona, gdy skomentowałeś publicznie mój wygląd*”
- **Unikaj sarkazmu, ironii, wypowiedzi wieloznacznych, związków frazeologicznych, przysłów, przenośni**, jeśli nie masz pewności, czy Twój rozmówca je zna i rozumie.

WIĘCEJ INFORMACJI NA TEMAT ROZWOJU I CHARAKTERYSTYKI MOWY ORAZ TERAPII KOMUNIKACJI U OSÓB ZE SPEKTRUM AUTYZMU

Simon Baron-Cohen, Patrick Bolton

„Autyzm. Fakty” Wydawnictwo Medyczne w Oxfordzie/Krajowe Towarzystwo Autyzmu Oddział w Krakowie, Kraków 1999

Uta Frith

„Autyzm. Wyjaśnienie tajemnicy”, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne Sp. z o.o., Sopot 2015

Uta Frith

„Autyzm i zespół Aspergera” Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 2005

Tony Attwood

„Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik”, Harmonia Universalis, Gdańsk 2013

Julia Moor

„Śmiech, zabawa i nauka z dziećmi o profilu autystycznym”, Cyklady, Łódź 2006

Catherine Faherty:

„Autyzm... Co to dla mnie znaczy? Podręcznik z ćwiczeniami dla dzieci i dorosłych ze spektrum autyzmu”, WUJ, Kraków 2016

Marta Korendo

„Językowa interpretacja świata w wypowiedziach osób z zespołem Aspergera”, Omega Stage Systems - Jędrzej Cieszyński, Kraków 2013

Komunikacja w spektrum zaburzeń autystycznych

Broszura przygotowana w ramach projektu
„Kompetentny Opiekun - pomóż sobie i innym”

Autorka: Edyta Pietrzak

Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami im. Hansa Aspergera

Warszawa 2017

Mazowsze.

serce Polski

Zadanie jest współfinansowane ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego